

A MAI VILÁGHELYZET IRODALMA.

Irta: *Ferenczy Valér.*

A külföldi, főleg az angolnyelvű könyvtermelés kiemelkedő jelensége a mai, illetve a háborúutáni világhelyzettel foglalkozó könyvek óriási térhódítása. Lázás tevékenység folyik ezen a téren: egész új írógárda alakult, amely új és új könyvekben igyekszik megrajzolni az aktuális világhelyzet képét. És ezen nem is csodálkozhatunk; hiszen a világkrízis évek óta itt van az orrunk előtt, az életünkbe minden vonalon belemarkol; inkább az a különös, hogy nincs még ennél is nagyobb visszhangja a könyvekben, amelyek évről-évre megjelennek; meg lehetne érteni azt a felfogást is, hogy ma egyenesen léhaság regényt írni, vagy olvasni, amikor itt van a mindent elnyomó, vészjósló világhelyzet; struccpolitika mással törődni, mint ezzel. Világpolitika, világgazdaság, a mai évek világtörténelme: ez az a sokrétű, nehéz, bonyolult s amellet hálátlan és fájdalmas, de minden egyébnél fontosabb téma, amely, ha valamikor, akkor ma csakugyan megérdemli, hogy minden egyebet háttérbe toljunk, hogy érdeklődésünk javát ennek szenteljük, akár mint írók, akár mint olvasók.

Még keveselhetjük is, amit az aktuális világhelyzetről írtak; és különösképp joggal keveselhetjük, amit nálunk írtak. Károlyi Imre évekkel ezelőtt megjelent figyelemreméltó írásai óta semmi, legalább is semmi, ami átment volna a köztudatba, ami felfigyelésre készítette volna a közvéleményt. «Az örvény szélén», kitűnő címe Károlyi könyvének, és címe lehetne ennek az egész irodalomnak. Ugyanúgy lehetne ennek az egész új világgazdasági, világpénzügyi, világpolitikai — szóval világhelyzeti vagy ha úgy tetszik *világkriáikai* — irodalomnak gyűjtőnévül, össz-címül venni azt a könyvcímet, amellyel Cole-nak, Anglia egyik legismertebb ilyenfajta írójának első feltűnéstkeltő könyve jelent meg pár évvel ezelőtt: *The Intelligent Man's Guide in World Chaos* — az intelligens ember útmutatója a világ-káoszban. Valóban ez a lényege annak, amire ezek az összes írók törekcszenek: minden értelmes emberen először is fölkelteni az érdeklődést a világhelyzet iránt, sőt többet, a meggyőződést, hogy bűn ma közönnnyel napirendre térni fölötte, hátat fordítani kérdéseinek; másodsor pedig lehetőleg hű és áttekinthető, és átfogóformában ismertetni a világ állapotát abban az időpontban, amikor a könyv íródik.

Nyilvánvaló, hogy az ilyenfajta irodalom bizonyos mértékig kapcsolatos a publicisztikával, de mégsem egészen az. A politikai, vagy akár közgazdasági vonatkozású napisajtó nagyon is pártszempontoknak van alávetve, meg aztán főleg annyiban nem töltheti be ezt a felvilágosító, a világhelyzet ismeretét terjesztő szerepet, mert mindig a napi aktualitás szerint közli az eseményeket s így természeténél fogva nem nyújthat összefoglaló képet az olvasónak. Még az a ritka ujságolvasó is, aki a pártpolitikai beállítások szuggesztívójának nem veti alá magát, aki igyekszik józanul s önállóan kihámozni a való tényállást a napilapokból, még az is elmerül a részletekben és így fokozott

érdeklődéssel fogadja azokat a könyveket, amelyek összefogóbb, kevésbbé szertefoszló képet adnak a világnak, vagy a világ egy bizonyos részének, mondjuk pl. Európának, aktuális helyzetéről.

Természetes, hogy ezek a törekvések bizonyos mértékben párhuzamosan haladnak a napilapokéival, különösen Angliában, ahol oly ritka és elismeréseméltó mértékben található az igekezett a világesemények elfogulatlan, pártszempontokból vagy akár a nemzeti önzés szempontjaitól is független szemléletére, hogy ez a napisajtóban is lépten-nyomon tükröződik. Igaz, van Angliában is sovíniszta uszító sajtó — amit az angol nyelv sajtósága kifejezéssel «yellow press»-nek, sárga sajtónak nevez. (Hogy miért éppen sárga, azt ők maguk sem tudják megmondani.) De aki a komolyabb angol lapokat olvassa, lépten-nyomon láthatja fölcillanni bennük a legerősebb nemzeti önkritikát is. Így, miközben e sorokat írom, csak belenézek a Sunday Timesbe és mindjárt olyan közleményre lelek benne, amely ezt kitűnően illusztrálja: «Európa krízise» Ez a címe egy újonnan megjelent könyvnek, amelyet az újság ismertet. «Európa ipara és kereskedelme a XIX. században azon épült fel, és nőtt nagyra, hogy a többi világrész nyersterményeket szállított neki. A többi világrésznek nagyipara nem volt és így az európai ipar hűségese, engedelmes felvevőpiaciként volt kezelhető. Akkor még senki se gondolt arra, hogy ez valaha másképp is lehet, Európa vakon hitt abban, hogy ennek így kell lenni. Így idéz a lap az ismertetett könyvből, de nyomban hozzáteszi azt is, hogy főleg Angliában volt meg ez a vak hit a gazdasági világhelyzet rendíthetetlenségében. A Manchester Guardianben pedig valahol még ilyen mondatra is bukkantam épp e sorok írásakor: «*Nem logikus politika, tehát jellemzően angolos*». (1)

A logikára való törekvés, az igekezett a tények objektív szemléletére azonban nyilván mégis csak angolos vonás. Logikus álláspont, hogy a végzetes világhelyzetet alaposan igekezzünk megismerni, hogy a tények helyes ismerete alapján tudjunk véleményt alkotni arról, ami történik. Ezt a célt szolgálja ez az egész világhelyzeti irodalom. Szolgálja még akkor is, ha a szerző nem tud maradéktalanul objektív lenni, ha bizonyos ideológiai elfogultság színezi is végső megállapításait, melyeket a tényekből levon. Először is igen kérdéses, van-e a világon 100%-ig elfogulatlan ember? De hiszen ezekben a könyvekben nem is épp csak a konklúziók fontosak; mindezek fölött fontos bennük a tények feltárása, a figyelem felhívása mindarra, ami történt és történik (vagy akár arra is, ami nem történik, amit elmulasztottak). Szóval tájékoztatás, a belső részvételre való ösztönzés az emberiség égető kérdései iránt mutatkozó hihetetlen közöny, a tespedt lelki tunyaság leküzdése, felrázása. Ennyiben tehát véleményem szerint az e fajta könyvek szerzőinél nem az az ideológia a fontos, amely — akár explicite, akár implicite — kifejezésre jut könyveikben, hanem mindenekelőtt: 1 a szándék becsületessége; 2. a kellő ismeret, szakavatottság és tájékozottság; 3. a tények világos feltárása, áttekinthető csoportosítására alkalmas írói képesség.

Cole «minden értelmes ember számára» írt útmutatója a világkáoszban 1932-ben jelent meg és igen nagy feltűnést keltett; mint jóval előbbi fontos könyv említendő azonban John Maynard Keynes-nek már 1919-ben megjelent «The Economic Consequences of the Peace» — a béke gazdasági következményei című kötete is. Keynes a békekonferencia gazdasági tanácsadója volt, de már akkor annyira egyedül maradt véleményeivel, hogy ott is hagyta ezt a tisztségét és a továbbiakban ő maga, mint Kasszandra hálátlan szerepét,

készerűen emlegeti azt, hogyan jósolta meg az imperialista békekötések vézes következményeit. Hiszen, ne feledjük, Keynes volt az, aki már akkor az összes háborús adósságoknak az egész vonalon való törlesztését javasolta, mint egyetlen módot a világ gazdasági helyzetének gyökeres orvoslására. Cole hasonló értelemben látja a dolgokat, amikor például azt írja, hogy a német Hitlerizmusnak végső fokon tulajdonképp az angolok voltak az okai, amikor «mérhetetlen elbizakodottságukban» Amerikával szemben olyan mértékben vállalták a háborús adósságok törlesztését, hogy ezzel elviselhetetlen terhet vettek magukra és emiatt aztán kénytelenek voltak Németországot annyira nyúzni, hogy a német népet a végső kétségbeesésbe kergették, amelynek folyománya volt a hitleri forradalom.

Általában ezek az írók igen helyesen óvakodnak attól, hogy a politikai és közgazdasági szempontokat különválasszák. A gazdasági helyzet döntő fontosságát nemcsak Keynes hangsúlyozza ki, aki hivatásos közgazdász és jelenleg az új «Economic Journal» című közgazdasági folyóirat szerkesztője; kidomborodik ez valamennyi ilyen világhelyzeti írónál, Cole-nál, aki 1932-ben megjelent, említett könyve után minden évben hozott ki egy újat és ezzel, igaz, valamennyire el is olcsósította írását; *Tillman*, akinek *Peasant Europe* — paraszt Európa című könyvét a Napkeletben behatóan ismertetem, ugyancsak kellő vonatkozásba helyezi a gazdasági kérdéseket a többi problémával. Az amerikai *Knickerbocker* éppenséggel erről az oldalról ragadja meg a dolgokat, amikor egy könyvben két látszólag különálló témát hoz össze, mint ez már könyvének címéből is kitűnik: «*A feketeingesek Angliában és az angol gazdasági fellendülés*». Itt ugyanis arról van szó, hogy a Sir Oswald Moseley vezérlete alatt működő angol fasistáknak csakis akkor lehet kilátásuk politikai győzelemre, ha Angliában a mostani gazdasági fellendülés nem lesz állandó, hanem újabb és még súlyosabb krízisnek ad helyet. Igen érdekes jelenség ennek az irodalomnak keretében John Strachey (nem tévesztendő össze Lytton Stracheyvel, a maga nemében igen kiváló történelmi életrajzíróval, akinek legismertebb könyve az Erzsébet királynéről és Essexről szóló monografia). Ugyanúgy, mint nálunk Károlyi Imre, Angliában Strachey az, aki bárkinél nagyobb nyomatékkal mutat rá a háború utáni kapitalizmus tarthatatlanságára — mindössze azzal a különbséggel, hogy míg Károlyi hajlandó tarozni a háború utáni kapitalizmus, vagy ahogy ő nevezi, a neokapitalizmus bomladozó épületét, Strachey a mennél gyorsabb lebontás mellett foglal állást; meggyőződése, hogy csak így kerülhető el újabb, még borzalmasabb világháború. Kétségtelen, hogy páratlan közgazdasági szakismerettel és érdekes, közvetlen, eredeti okfejtéssel ismerteti, elemezi és bírálja a különféle közgazdasági elméleteket, úgyhogy még olyan konzervatív párti politikusra is hatással tudott lenni, mint aminő *Benett*, Kanada miniszterelnöke, aki kijelentette, hogy sokat tanult Strachey új, «*The Nature of Capitalist Crisis*» című könyvéből.

Legújabb, ugyancsak figyelemreméltó terméke a világhelyzeti irodalomnak J. *Hampden Jackson* idei könyve: «*The Post War World*» — a háború utáni világ. Ez a könyv annyira hézagpótló, hogy csak azon tündünk, amikor kezünkbe vesszük, miért csak most, miért nem hamarább jutott eszébe valakinek — akár ennek az előttünk eddig ismeretlen Jacksonnak, akár másnak — hogy megírja a háború utáni évek átfogó, egyetemes világtörténelmét. Mert ez a kötet valóban nem kevesebb: arról számol be, ami az egész földgömbön 1918-tól 1934-ig történt; 500 apróbb betűs, sűrűn nyomott oldalon

leírja a világ eseményeit a fegyverszünetről a gyászos, végzetes, balul kiütközött békeszerződésektől az 1934-iki genfi leszerelési konferenciáig.

Ez a könyv lélekzetelállítóan érdekes. Nem holmi detektívregény igazán izgató, hanem ez! Helyesebben: a detektívregénynél legfeljebb gyengesség, lelki tunyaság tőlünk, ha nem bírjuk letenni; itt ellenben százszorosán, ezerszeresen indokolt, jogosult még a türelmetlenségünk is, ha habzsolni szeretnők, ha nincs türelmünk folyamatosan olvasni, és mohóságunkban egyre tovább lapozunk, hogy mindent egyszerre fussunk át. Pedig sok mindent természetesen már jól tudtunk; mégis itt igazolódik be az, hogy még a legalaposabb újságot olvasás se tájékoztat eléggé: fogalmunk se volt arról, ami ebből a könyvből kiviláglik, hogy mennyi minden történt a földgömbön ezekben a kritikus háborúutáni években, igen sok minden elkerülte a figyelmünket, vagy csak hézagosan jutott tudomásunkra. Pedig mindenhez közünk van, és ennek a könyvnek fő érdeme, hogy föl tudja kelteni bennünk ezt a mély érdeklődést a legtávolabbi világrések eseményei, a legidegenebb népfajok sorsa iránt; tisztába jövünk azzal, hogy mindez szerves része, eleme annak a világnak, amelyet a könyv nyomán a maga összességében, sajátos okozati összefüggéseiben igyekszünk megismerni, magunkévá tenni.

Döbbenetes, sőt borzalmas mozgókép pereg le előttünk: a világháború vérfolyamával indul, majd az imperialista kapzsiság sorozatos balfogásaival, a béke ügyének elvetelésével folytatódik. «Ma már alig emlékszünk, miért kellett jönnie a világháborúnak. 1917-ben még kevésbé tudtunk erre emlékezni. Nyolc millió ép férfi adta életét — miért? A lövészárkok életbenmaradtjai nem tudták — az ő szemükben mindez nem volt egyéb, mint szörnyű félreértés, tömegőrület; ők készek voltak beszüntetni a harcot, még a zendülés árán is; 1917 májusában egy francia hadtest lázadt fel, novemberben pedig az oroszok seregei és flottája fordultak szembe az uralommal, amely háborúba vitte őket, és fölborították azt az uralmat. Nem tudták az öldöklés okát az európai államok vezetői, államférfiai sem; ők sokkal jobban el voltak foglalva azzal, hogy megnyerjék a háborút, semmint hogy vissza tudtak volna emlékezni arra, miért is kezdtek el. Az érdekelt hatalmak közül egyik is, másik is emlékiratotak szerkesztett, amelyben a kierőszakolandó feltételeket lefektették; de ezen iratokról szerzőikön kívül, senki nem képzelhette azt, hogy maradandó békének alapját rakhatják le». *Wilson* elgondolásai; *Clémenceau* békéje; *Versailles*; az osztrák békeszerződés; békeszerződés Magyarországgal; ... ily címeket viselnek a rövid fejezetek. Aztán következnek: a Népszövetség, mint jámbor óhaj; a legyőzöttek eltiprása; forradalmak Magyarországon; Ausztria hajai, Németország forradalma. Újjáépítés, Dawesterv, Locarno; Lengyelország, Csehország, Jugoszlávia, Románia. «Románia a békeszerződés eredményeképpen megkettőződött területben és népességben. Még soha ország ilyen érdemtelenül nem jutott területének megnövekedéséhez».

A győztes Franciaországról szóló szakasz jellemzően ezt a címet viseli: Az inváziótól való félelem. Itt, a rövid fejezetek alcímei közt, ezt a címet találjuk: Poincaré és a frank. Ez már kevésbé érdekes, ezt át lehet ugorni, gondoljuk, de amint belenézünk, látjuk, hogy nagyon is érdekes, sőt eleven képet kapunk egy életbevágó problémáról, arról, hogyan lehet a polgárságból pénzt kicsihozni. «Akár a firenzei polgárok a Mediciek idejében, úgy a mai francia polgárság is szívesebben adott pénzt az államnak belső kölcsön alakjában, mint adók formájában.»

Ezek még az aránylag ismertebb dolgok a könyvben ; de mennyi minden történt Európán kívül ! Rengeteg szó van az iszlámról, alighanem azért is, mert ezzel épp a szerző hazájának volt sok baja — és alighanem lesz is még. *1916-ban Anglia és Franciaország titkos megállapodást kötött* (a Sykes-Pichot-megállapodást) *Törökország ázsiai részeinek felosztására*, amely titkos szerződés szövegét aztán 1917-ben a Szovjetkormány «szemtelenül» (impudently) nyilvánosságra hozta. Az arabok mélységesen csalódtak ; ők is a wilsoni önderelkezés elvében bíztak, ennek az alkalmazását remélték.

«A szövetségesek megígérték volt, hogy a béke a tizennégy ponton fog alapulni». Ezt az ígéretet és a következményeiben végzetes hitszegést, amelyvel beváltását elsikkasztották ; ma már nemcsak mi, a hitszegés áldozataivá lett nemzetek, hangsúlyozzuk, de éppúgy hangsúlyozzák angol részről is. Különös nyomatékkal mutatja ki a könyv a végzetes fejlemények sorozatát, amelyek az imperialista békekötésekből eredtek ; igen helyesen jelzi az ellentétet imperializmus és nacionalizmus közt, rávilágít arra, hogy a szélső nacionalizmus, amely a háború után annyira megerősödött, amely annyira kiemelkedő szimptomája a háborúutáni éveknek, nagyrészt nem tekinthető egyébnek, mint a kapzsi és rövidlátó imperialista politika által széltében kiváltott erős ellenhatásnak. A problémáknak egész tömkelege talál helyet ebben a könyvben. Eleinte úgy érezzük, hogy helyenkint túlrészletezett a könyv, de amint jobban belemerülünk, inkább az ellenkező kifogásunk támad, többet szeretnénk tudni. Pl. Afrikában csak az európai hatalmaknak, főleg Franciaországnak és Angliának fönnhatósága alatt lévő területekkel foglalkozik, Abessziniát alig említi ; a szerző nem tudta még, hogy rövid pár hónap lefolyása alatt épp ez az ország fog a világ problémáinak gócpontjába kerülni. Véleményem szerint hibája a könyvnek az is, hogy helyenként nagyon is látható az igyekezete arra, hogy a világ jelenségeit leegyszerűsítse, közös nevezőre hozza. Így a gazdasági kérdéseknél is, nevezetesen ott, ahol a szabadkereskedelmi elv és a belföldi termelésre szorító gazdasági nacionalizmus ellentétéről van szó. «Nyilvánvaló, hogy a világnak valami középutat kell találnia a nemzetközi szabad kereskedelem és a gazdasági nacionalizmus között. Az 1929-től 34-ig terjedő időszakban csak igen homályos elképzelések uralkodtak e középutat illetően . . . » Idáig a megállapítás nagyon jó és igaz, de amikor a továbbiakban azt mondja, hogy «e pesszimisták, akik azt mondták, hogy a gazdasági nacionalizmus végzetes, a tervgazdaságra való törekvés pedig sohasem őszinte: mint máskor, úgy ebben is tévedtek», és hogy «a csak belföldi termelésre való törekvés lényegében nem egyéb, mint . . . a termelő erőknél a közjó érdekében való megszervezése . . . és szükséges hevezető lépés a nemzetközi kereskedelemnek más alapokon történendő újrafelvétele felé» . . . mégis csak azt érezzük, hogy ezzel kissé könnyű szerrel intézi el ezt a fontos és bonyolult témát.

Ennél nagyobb hiba, amiről azonban a szerző nem tehet, az, hogy a könyv az 1934-i eseményekkel lezárul. Így számunkra, akiket joggal érdekel mindenek fölött az idei év, talán legéletbevágóbb a könyv záró fejezete, ahol összegezi a kérdéseket, amelyeket a «konferenciázó világ» 1934-ben tárgyalt, anélkül, hogy megoldásukat elősegítette volna. Főleg a genfi leszerelési konferenciáról van itt szó, amely «három nagy lehetőséget hagyott kihasználatlanul». Németország egyenrangú fegyverkezését meg kellett volna engednie vagy pedig az összes hatalmakat kötelezni, hogy Németország színvonaláig szereljenek le ők is ; a két alternatíva közül egyiket sem határozták el. Ez

volt az első súlyos mulasztás; a másik az, hogy a polgári repülést nem tették nemzetközivé; a harmadik, hogy a municciók és hadianyagok magánvállalkozásban való gyártását nem helyezték ellenőrzés alá, holott már az alapokmány 8-dik szakasza is kimondja, hogy a Népszövetségi Tanács feladata megelőzni a hadianyagok és hadiszerek magánvállalkozásban való gyártásának káros hatásait. «A tanács más ügyekkel volt elfoglalva», teszi hozzá a könyv szerzője. «Különb is mindössze néhány állam az, ahol modern hadiszereket gyártani lehet. Ezek az államok pedig azt kívánják, hogy mennél kevesebb legyen a felügyelet e jövedelmező iparágak fölött. Hiszen ha állami felügyelet alá helyeznék a fegyvergyártást, ez azt jelentené, hogy az illető állam felelősséget vállal abban a tekintetben, milyen célra fordítják a fegyvereket. Azt könnyen megtehették a francia, angol és amerikai államférfiak, hogy Genfben sajnálatukat fejezték ki a japán-kínai háború és a bolivia-paraguayi háború fölött; közben azonban honfitársaik lázasan szállították a fegyvert Japánnak, Kínának, Bolíviának és Paraguyának. Olykor megesett az is, hogy egyik-másik gyáros elvetette a súlykot, mint pl. amikor egy angol hadiszergyár illusztrált hirdetést helyezett el egy német lapban, «mindenemű hadianyagot» kínálva, abban a pillanatban, amikor az angol kormány éppen mélyszéles rokonérzéséről biztosította Franciaországot, az utóbbinak a német fegyverkezésre vonatkozó aggodalmait illetően.»

Ily passzusokhoz igazán nem kell kommentár. És a szerző általában alig fűz kommentárt az eseményekhez, amelyekről beszámol; mint az előszóban mondja, a könyv célja nem egyéb, mint hogy a háborúutáni világ eseményeket érthetővé tegye a rendes újságolvasó ember (ordinary newspaper-reading man) számára. Bizonyára túlzás volna azt mondani, hogy csakugyan *teljeen* érthetővé is teszi; de tagadhatatlan, hogy lényegesen előmozdítja a világ eseményeiben való elfogulatlan tájékozódást, tisztánlátást, amire soha nem volt akkora szükségünk, mint mostanában.

A szovjet-irodalom antológiája.

Német és francia novella-antológiák után alig néhány hete meglehetősen teljességre törekvő francia nyelvű antológia jelent meg, amely az egész szovjet-irodalmat felöleli 1918-tól 1934-ig s egyformán kiterjed versre, elbeszélő prózára, novellára és regényre, sőt a kritikai irodalomra is. A szovjet-dráma az egyetlen, amelyből nem kapunk szemelvényt, pedig talán erre volna leginkább kíváncsi a nyugati közvélemény. Annyit hallunk az orosz színpadművészet irányító és átalakító hatásáról az egész modern rendezésre, érthető hát, ha szeretnők ismerni azt az új orosz drámát is, amely ennek a színpadi alakító művészetnek úgyszólván nyers anyaga, a márvány vagy agyag,

amelyből a színpad dinamikus plasztikáját formálják.

Egyébként meglehetősen érdekes ez az antológia. Először ad összefoglaló és szinte minden irány felé távlatot nyitó képet arról az orosz szellemiségről, amely fuldoklott, sőt félig-meddig elmerült már az orosz forradalom roppant vértengerében. A bolsevista vihar első rohamában valóságos antiintellektuális vizőzont hozott. Joggal vagyunk tehát kíváncsiak, mivé lett a szépirodalom, abban az irányzatban, amely mint valami fordított Kronos elsősorban saját szülőjét, az orosz intellektualizmust akarta felfalni.

Csakugyan két ízben is fenyegette ilyen fojtogató hullám az orosz értelmiséget és mindazt, ami csak a szó kezdetleges értelmében irodalomnak

nevezhető. Az első ilyen hullám az úgynevezett *«proletkult»* időszaka volt. Mihelyt a bolsevizmus uralomra jutott, első feladatának ismerte, hogy gyökerestől kiírta a burzsoa-kultúrát s proletárkultúrát teremtsen helyébe, a legszigorúbban tartva magát az orthodox marxista elvhez, mely szerint minden kultúra csak a társadalmi és gazdasági rend szellemi kifejeződése lehet. Ez a meggyőződés hozta amagával, hogy az irodalom burzsoa-ideológiájával és a művészetekben megnyilatkozó úgynevezett reakciós irányokkal szemben ugyanazzal az erőszakossággal, sőt terrorral léptek fel, amelyet a kommunisták a társadalmi és gazdasági életben alkalmaztak. Ez a felfogás volt a *proletkult* irányzatának főmozgatója s egyszerre két sikon is éreztette hatását, egyrészt a legkegyetlenebb eszközökkel, cenzurával, tilalmakkal, s a legkegyetlenebb politikai üldözéssel némította el a gyanús írókat, másrészt kedveskedésekkel s a közönségre gyakorolt oktrojkkal igyekezett előmozdítani azoknak az ügyét, akiket a maga hivatott íróinak tartott. Ezzel sikerült szinte teljesen megsemmisíteni a régi irodalom maradványait, anélkül, hogy az áhított proletárkultúra és annak irodalma megszületett volna.

Ez az időszak volt azonban az, amelyben a szovjet-irodalom a szószoros értelmében teljesen újjászületett. Akik eddig az orosz irodalomban a forradalom után értékeset alkottak, ha igyekeztek is valamenynyire a politikai átalakuláshoz hozzáidomulni, lényegileg még benne éltek a polgári eszmevilágban. Ennek az átmeneti korszaknak két igazán nagy költője volt: Alexander Blok és Sergej Essenin. Mind a kettő abból a szimbolizusból nőtt ki, amely közvetlen a háború kitörése előtt az orosz irodalomban uralkodó szerephez jutott. Blok izzig-vérig költői el-

ragadtatásra hajlamos lelkületében csodálatosan találkozott a forradalom előtti régi és a forradalmat követő új Oroszország. Az előbbihez annak dekadensen túlfinomult intellektuel kultúrájához fűzte, egész nevelése költészete annak fantasztikus álmait tükrözte, de mindig élt lelkében valami ködös vágy egy nagy megrázó emberi megtisztulás iránt. A rászakadó borzalmas forradalomban ezt a tisztító vihart sejtette és Messiást áhító, megváltás sóvárgó extázissal álmodta, a szenvedések véres martíriuma után egy tisztultabb, nemesebb emberi társadalomnak hajnalát. Ebből az eszmekörből fakad hatalmas vizionárius költeménye, a Tizenkettő balladája, amelynek igen jó fordítását közli az antológia.

Essenin költészete ősi népi forrásokból sarjadt s a népköltészetnek elragadó kép gazdagságát ragyogtatta verseiben. Ő a falunak, a muzsiknak szószólója volt az újuló idő irodalmában. Míg a vele szemben álló Majakovsky futurizmusának nyugtalan dübörgésével a városi bolsevista munkás impetuózus szilaj dinamizmusát testesítette meg.

A proletkultúr azonban gyökeresen kipusztította a régi irodalomnak még csiráit is s elindította az orosz irodalmat a teljes átalakulás felé. Maga azonban nem tudta végrehajtani ezt a megújodást. Új nemzedékre várt ez a feladat, amely új nemzedékben nem a politikai meggyőződés megbízhatóságát, hanem az írói tehetség erejét kereste Lunacsarszky és Bukharin, akik hamarosan belátták, hogy a legvadabb és legrendíthetlenebb bolsevizmus sem tud irodalmat teremteni megfelelő tehetség és rátermettség nélkül. Kezdték tehát egyengetni az irodalmi érvényesülés útját azok számára, akikben a szükséges tehetség megcsillanását észrevették. Így lassankint új író nemzedék érkezett be, amely min-

den külön politikai célzatosság nélkül is szakított a szimbolizmus romantikus képzeletvilágával és visszakanyarodott a régi klasszikus realizmus tárgyilagos szemléletéhez. Ez a szemlélet lassankint elfordult a költészet-től és inkább a prózának kedvezett. Eleinte csak arra szorítkozott, hogy gondosan megfigyelt, naturalista aprólékossággal leírt képek sorozatában tükröztette az új idők hatalmas lendületű változásait, új eseményeit, eddig sosem látott új típusait. Nem egységes, jól felépített kompozíciók, inkább nyugtalan gyorsasággal pergetett filmek, tendenciózusan kiszínezett riportok voltak ezek az új regények. Hangjuk inkább az újságíró hangja volt, amelynek csak az események döbbenetes ereje adott megrázó színeket és a stílusának valamely zsúfolt vagy fülledt expresszió erőt. Gladkvv, Ivan Svevolod indították el ezt az irányt, amelyben Csolokov, Taddelév és Libedienszki már csaknem a nagy alkotásokig jutottak el. A stílusnak művészből újjászületése érdekében pedig az új romantikus irányok, főleg az úgynevezett Serapion-testvérek csoportja működtek. Pilniak, Babel, Pasternak a legkiemelkedőbb tehetségei ennek az új iránynak. Míg a regény pszichológiai mélységeinek keresését Kataiev, Fedin és Leonov újították fel. A nagystílu történelmi regény mestere Alexei Tolstoj, ő azonban alig különbözik a történelmi regény régi mestereitől és ideológiájában nagyon nehéz volna a kommunista meggyőződést felfedezni.

A lendületesen megindult irodalomfejlődést azonban újabb veszedelem fenyegette az öt éves tervvel. Az iparosodás láza annyira úrrá lett Oroszországon, hogy az irodalom és művészet létjogosultságát is csak annyiban akarták elismerni, amennyiben ezek teljes mértékben az öt éves terv megvalósítása érdekében

dolgoznak. Ekkor alakult meg a *Rapp*, a Proletár Írók Egyesülete, amely valóságos terror rohamcsapatává vált ez eszme keresztülvitelének. A Rapp irodalmi öt éves tervet dolgozott ki s megindította a döntő hadjáratot a nem százszázalékos kommunista meggyőződésű vagy közömbös írók ellen. A Rapp az irodalmi Magnitogorszkot akarta megépíteni, amelynek, mint az igazi Magnitogorszk gigászi elektromos központjának kellett volna a kommunista eszméket a világ minden tája felé kisu-gározni.

A Rapp, mint külön zsarnoki diktatúra, nehezedett az egész orosz irodalomra s bizonyára meg is semmisíti, ha féktelen kíméletlensége nem kényszeríti egységes frontba az összes komolyan számbavehető írókat, sőt velük együtt az olvasókat is. Vége a kormány is elérkezettnek látta az időt a közbelépésre. Hála Gorkij hathatós támogatásának, a kormány az írók mellett döntött s kiadta az írói jogok kartáját, amely ha nem is teljes, de a kommunista rendhez való föltétlen simulás föltétele mellett viszonylagos szabadságot biztosított az irodalom számára. Ebben a légkörben fejlődött tovább az irodalom. A mult évben Moszkvában megtartott radikális irodalmi világkongresszus azt a hiedelmet igyekezett elplántálni az egész világon, hogy Oroszországban az írónak minden szabad, talán csak egy nem: rosszul írni.

Ennek legjobb cáfolata maga ez az antológia. Legelőször azt állapíthatjuk meg, hogy a rossz írás tilalmát nem veszik túlságos szigorúan. Az itt közölt szemelvények arról győznek meg, hogy a szovjet-irodalomhoz komolyan nem számítható Bjelij, az emigrációban élő Remizov és Alexander Blok vagy Essenin műveit leszámítva, egyetlenegy sincs, amely az igazi írásművészet legma-

gasabb szintjét elérné. Félig-meddig inkább jó zsurnalisztika vagy olyan kvalitásosabb dilettáns-munka ez mind, amelynek a tagadhatatlan vonzóerőt inkább a benne ábrázolt, izgalmasan érdekes új világ, a levegő, a témák, az ismeretlen viszonyok és típusok újszerűsége adja meg.

A régi formákkal való szakítás megtörtént, de az új még nem alakult ki, mert nem született még meg az a kivételes nagy orosz szellem, aki kialakította volna. Ezért az összes mostani orosz írásoknak van valami zavaros, hybrid, szétfolyó bizonytalansága. A legtárgyilagósbab próza sem tud mindig szabadulni a ködös lírizmustól s a legfantáziagazdagabb részeket gyakran a legszárzabb okmányyszerűség szakítja meg.

Az egész irodalom szociális tartalmán érzik valami parancsszóra, vagy böles megfontoltság alapján történt beerőszakoltság. Sokszor szinte a hájánál fogva beráncigálva kerül be egy egészen más tárgykörbe az elmaradhatatlan szociális tendencia, ami aztán meglehetősen egyhangúságot áraszt el a kötet legellentétebb darabjain.

Közös vonásuk az is, hogy valami ezúttal is jellegzetesen elválasztja őket az európai irodalomtól. Régente az orosz lélek misztikus hajlandósága volt ez, amelynek rejtelmessége szöges ellentétben áll Nyugat világos szemléletével. Az új orosz irodalom

új misztikuma a kollektív eszme. Ez jut egységes kifejezésre a mai szovjet irodalomban. Még a legapróbb, naturalista részletraaj is egy hatalmas közösséget reprezentáló tömeg kifejezése. A legszűkebb kör mögött is ott érezzük egy roppant idegen világ félelmes leheletét, amely új, talán az eddiginél is áthatolhatatlanabb misztikum jegyében szakítja el a mai Oroszországot is Európától.

Kállay Miklós.

Julien Benda, az Irástudók Árulásának híres szerzője egy rövid jegyzetében gúnyos hangon ír az írók nemzetközi kongresszusáról, ami a Napkelet multkori cikkét kiválóan igazolja. — A kongresszus az ellenfelek békülékenységének és szeretetének túlzó kilengése volt. Megtuttuk, hogy az individualizmusnak nincsenek jobb szószólói, mint a kommunizmusnak; hogy az ellentétek, melyek az embereket szembeállítják, legfőbb biztosítéka egyesülési szándékuknak; hogy a szovjet-kultúra a latinnak egyenes folytatása. («Talán éppen tagadása», amint valaki megjegyezte: viharos lehurrogása.) Egyik előadást eszméi tették érdekessé, a másikat a szónok pályafordulása. Idézték, mire volna szükség; bizonyították, hogy meg is lesz; hogy már itt is van. Ökleiket emelgetve bizonyították.

Nouvelle Revue Francaise.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.